

חבורת "רצנו חיים הלוי"

המרכז העולמי לעידוד וחיוזוק לימוד
תורתו של רבנו חיים הלוי זיע"א
- ירושלים תובב"א -

גיליון מספר 5

פרשת חוקת
תשפ"ו.

© כל הזכויות שמורות אין להעתיק את תוכן הגיליון או מתכונתו ללא רשות

מדור 'הביאור' – ביאור ובירור דברי רבנו מושלם עם
הערות

הלכות יסודי התורה – קטע מס' 5

אלל דרולח גופל ל"ע זיה, גם אם נקבל את הנחת היסוד שעצם סברת מאי חזית וכו' היא מה שאוסר עליו להרוג את נפש חברו עבור הצלת נפשו שלו, ולא איסור הרציחה. עדיין יש לעיין בעיקר הדבר מה הוא הדין הנאמר כתוצאה מזה ובהקדם מה שיש לחקור בעצם סברא זו, **דבאמת יש לפקש מאי דקאמר הגמ' הך סברא ד"מאי חזית דלמא לידך סומק טפי, לילמא דמא דחברך סומק טפי" בתינו גווי או דנימא דכיוון דשקולים הם שניהם שני הנפשות וכל אחד מהם דוחה את חברו ע"י הדין וחי בהם שיש לו ע"כ כיון שאין הכרע בדבר ממילא הוי דינא התוצאה הדינית הסופית היא דין על הגברא לזרין להיות ההנהגה שלו **בשז ואל תעשה בידים יהרג ואל יעבור**, כיון שמסברא צריך לנהוג בשב ואל תעשה אזי עיקר הדין הנאמר בזה הלכה למעשה הוא דין הנהגה על הגברא שצריך לנהוג בשב וא"ת וזו היא עיקר ההלכה. לפי זה יוצא שההלכה של "יהרג ואל יעבור" ברציחה נאמרה רק על ה'קום ועשה' שאסור לו לדחות את נפש חברו בקו"ע. או דנימא דכיוון דשקולים הן כלפי הדין וחי בהם שניהם שקולים דלכל אחד מהם יש דין וחי בהם לדחות את חברו ממילא לא נאמר כלל ההיתר של וחי בהם לאף אחד מהם וחזר הדין שאינו רשאי לעבור על איסור רציחה וא"כ התוצאה הדינית הסופית היא על החפצא של עברת רציחה שאינה נדחית בפני פיקוח נפש, וממילא הדין האמור בזה הוא שלעולם אינו יכול לעבור על איסור רציחה ולהציל את נפשו בנפש חברו, וא"כ אין חילוק בין שז ואל תעשה למעשה בידים ולעולם אין זה בעברת רציחה דין דחייה, ואין מקום לחלק בין קו"ע לשב וא"ת שהרי נאמרה ההלכה שמחויב למסור נפש עבור הצלת חברו. וממילא דהוי דינא דבאומרים לו הרוג או תיהרג יהרג ואל יעבור ככל גווי, וא"כ נמצא כי גם ברציחה גופה חס היה ציור כזה של שז ואל תעשה בגוויא דשז דין רציחה ג"כ אמרין כיוון דל כל פנים בדין פיקוח נפש שקולים הם ואין חזירו נדחה מפני פיקוח נפש ממילא יהרג ואל יעבור כיוון שהסברא של מאי חזית מגלה לנו דלל חלה דין דחייה של וחי בהם בעברת הרציחה.**

¹ לעיל התבאר דעת רבנו שהסברא של מאי חזית היא לא משום שמשקל שני הנפשות שווה בחשיבותם אלא משום שלכל אדם יש את הדין "וחי בהם" אשר ממנו למדנו את הדין הכללי שפיקוח נפשו של אדם דוחה את איסורי התורה כולה, במציאות של הרוג או תהרג יש לכל אחד מהם דין של וחי בהם ושקולים שניהם בזה שפיקוח נפש של כל אחד מהם חשוב דיו כדי שיהרג חברו ולא יהרג הוא. במצב כזה, הסברא אומרת שלא יקום אחד מהם ויהרג את חברו עבור הצלת נפשו והתוצאה ההלכתית היא ששניהם צריכים לנהוג בשב ואל תעשה ואחד מהם יהרג ואל יעבור. לפי זה נראה שביסוד החקירה שחוקר רבנו כעת עומדת השאלה האם בדין זה של פיקוח נפש שיש לכל אחד מהם הנלמד מ"וחי בהם" נאמר רק שנפש אדם אינה נדחית מפני פיקוח נפש של אדם אחר וכיון שאי אפשר להכריע את הדבר ע"כ התוצאה ההלכתית היא דין על הגברא שניהג בשב ואל תעשה ועל קו"ע יהרג ואל יעבור, או שבדין "וחי בהם" נאמר שנפשו של אדם אכן דוחה את נפשו של אדם אחר אבל מהצד השני גם נפש הנהרג דוחה את נפשו של ההורג וכל אחד

מדור 'צוהר לתיבה' – דקדוק התיבות של דברי רבנו. "שקל כל תיבה ומינה
ממש" – מתוך ההקדמה לספר 'חידושי רבנו חיים הלוי'

ויש לדקדק:

א. מדוע בצד הראשון כתב רבנו 'דשקולים הם שניהם' ובצד השני שינה את הלשון וכתב 'דשקולין ה''. אולי יש לומר שבצד הראשון מתייחס לנפשות שני האנשים ששניהם שקולים ובצד השני מתייחס לדין וחי בהם שיש לשניהם וע"כ כתב ששניהם שקולים היינו מהבחינה הדינית בדין וחי בהם, דכשיש לכל אחד מהם יש דין וחי בהם לדחות את חברו ממילא אין דין פיקוח נפש לאף אחד מהם ושוב אסור לו לעבור על עברת רציחה.
ב. במש"כ 'דצריך להיות' האם יש להסיק מלשון זו שלפי הצד הראשון הדין שב וא"ת הוא רק דין הנהגה על הגברא.
ג. מדוע רק בצד השני הזכיר רבנו את המונח 'פיקוח נפש'. לכאורה כוונתו בזה דאין דין היתר וחי בהם שהוא דין הנאמר בהלכה של פיקוח נפש, וזה אכן רק לפי הצד השני.
ד. במש"כ 'דלעולם אין בה דין דחייה' האם יש לדקדק מזה שהכוונה היא על החפצא של עברת רציחה. - ראה דברי מרן הגרש"י בורנשטיין זצוק"ל במדור 'בית הלוי'

קטע מתוך הלכות יסודי התורה פ"ה ח"א:
"או דנימא דכיוון דשקולים הם שניהם ע"כ ממילא הוי דינא לזרין להיות בשז ואל תעשה ועל מעשה בידים יהרג ואל יעבור, או דנימא דכיוון דשקולין הן ממילא אינה נדחית בפני פיקוח נפש, ואין חילוק בין שז ואל תעשה למעשה בידים ולעולם אין זה דין דחייה"

מדור 'במאה נפה' – אתגר שבועי. "וניפה הכל כמאה נפה" (מתוך ההקדמה לספר 'חידושי רבנו חיים הלוי').

כתב רבנו לחקור בזה"ל, "או דנימא דכיוון דשקולים הם שניהם ע"כ ממילא הוי דינא דצריך להיות בשב ואל תעשה ועל מעשה בידים יהרג ואל יעבור, או דנימא דכיוון דשקולין הן ממילא אינה נדחית בפני פיקוח נפש, ואין חילוק בין שב ואל תעשה למעשה בידים דלעולם אין בה דין דחייה". והנה לעיל כתב רבנו בזה"ל, "וי"ל דכיון דברציחה גופה הא דחלוק שב ואל תעשה ממעשה בידים הלא אין זה משום חומר דמעשה בידים, ורק דכיון דשני הנפשות שקולות הן ע"כ צריך להיות שב ואל תעשה, ודינו כשני רציחות שאין דוחות זה את זה דדינו בשב ואל תעשה". ובפשוטו מש"כ רבנו לחקור סותר את מש"כ רבנו בתחילה "דינו כשני רציחות שאין דוחות זה את זה" - ויש ליישב את הדבר.

תשובות יש לשלוח למערכת - ראה בדרכים ליצירת קשר.

מהם צריך למסור נפש עבור הצלת חברו ונפש שניהם דוחה האחת את חברתה וע"כ התוצאה היא שאינו יכול להציל את נפשו על ידי איבוד נפש חברו כיון שנפש חברו דוחה את נפשו ואדרבה היה צריך להרוג עצמו כדי להציל חברו רק שחברו אף הוא מחויב להרוג עצמו עבור הצלת חברו וע"כ כל זמן שיש איבוד נפש אסור לו לעבור על עברת רציחה כדי להציל עצמו ולפי זה גם בשב ואל תעשה אם אך יש בדבר עברת רציחה אינו רשאי להציל עצמו על ידי איבוד נפש חברו.

² כעת מיישב רבנו את קושיית התוספות שהקשו על הרמב"ם מהמקרה שהשליכוהו על התינוק ומבאר שלפי שיטת הרמב"ם באמת אם היה בזה עבירת רציחה היה צריך למסור את עצמו להריגה ובלבד שלא תאבד נפש התינוק. ובה חלוק תירוצו זה מהתירוצ הראשון דלפי התירוצ הראשון כל מה שסבר הרמב"ם שיהרג ואל יעבור גם בשב ואל תעשה זה רק בעריות ולא ברציחה כמש"כ לבאר לעיל. משא"כ לפי התירוצ השני גם בעבירת רציחה יהרג ואל יעבור בכל גווי גם בשב ואל תעשה.

ועמש"כ בחדושי הגר"ח ז"ל בצד השני לפרש הסביר דמאי חזית שכתב אז דינמא דכיון דשקולין הן ממילא אינה נדחית בפני פקו"ב ואין חילוק בין שב ואל תעשה למעשה בידים וכו' עיי"ש וכתב החזו"ן ז"ל וז"ל לפי"ז חייב להרוג עצמו בשביל הצלת אחרים וא"כ חייבין כל ישראל להרוג בשביל שלא ישליכוהו על התינוק וזה תימא עכ"ל. ונבאר תחילה דברי הגר"ח ז"ל הקצרים מאד מש"כ "דכיון דשקולין הן, ממילא אינה נידחת בפני פקו"ב" ויש צורך לבאר. כבר ביארנו לעיל הדין ברציחה הנלמד מסברת מן חזית וכו' ועריות הנלמד מרציחה לפני הותו"ן והרמב"ם שזה תלוי בפרושם בלימוד וההיקש של עריות מרציחה, אף כי לפרש הדברים באופן אחר, דהנה אז אמת שאין ברציחה דין חדש, ועיקר דינה הנהיג, ככל עבירות שבתורה, שנידחית מפני פקו"ב, ואמלמי היתה מציאות של עבירת רציחה בלי אבוד נפש היה הדין יעבור ולא יהרג, ואולי שחש שגם נד עבירת הרציחה נאמרה ההלכה של "וחי בהם" וכו' ככל שביארנו לעיל. אמנם כ"ז הוא כשעמקדים בעבירת הרציחה נד "וחי בהם" אז הרציחה נדחית, אבל בשעה שיש לנו שני נפשות שקולות שבכל אחת מהן ישנה ההלכה של "וחי בהם" הדבר שקול, ואין כאן הכרעה, ואמלמי היתה נעמדת ושאולה להכריע על הנפשות, באופן שלאיהן נפש שנקריע רציחה בהכרעה זו כלפי כל אחת, עבירת רציחה, אז צריך להיות הדין שב ואל תעשה, כיון שבכל נפש יש עבירת רציחה וידן "וחי בהם" ושיניהן שיון ושאולה, והוה"ד אלמלא, אז לתת"א בהכרעה זו עבירת רציחה דין של "וחי בהם" ג"כ צריך להיות דחיה בשב ואל תעשה, אבל במקרה שאחננו דמים, הרי יש בכל נפש דין "וחי בהם" וצריכה נפשו נפשו ע"י שיהרג חבירו מתוקם עבירת רציחה והנצלת נפש חבירו ע"י מסירת נפשו אין עבירת רציחה כלל, וא"כ אפ"י חתי"א בעבירת רציחה בחבירו, בלי מעשה, מ"מ היא מברעת ואינה נידחית מפני הצלת נפשו, כיון שיש לנו עבירת רציחה, ואין פקו"ב נגדה, והרי הדין בזה כמו קודם שנאמרה ההלכה של "וחי בהם" שכל האיסורין היו עומדים בתקפן נגד פקו"ב, ואפ"י עבירות בלי מעשה כיון שישנה עבירה, היה מחויב למסור נפשו, ובכל שאל יעבור על איסור תורה, ועי' רש"י וימא פ"ב ב"ד מה מאי חזית ונב"א רש"י ד"ה אף נערה המאורסה וכו'. ולפי"ז הרי דקדוק דברי הגר"ח ז"ל של "יעבור הרציחה אינה נידחית בפני פקו"ב נפשו וכו' עיי"ש דאחרתי ששני הנפשות שקולות א"כ מבצע זה הדין הכרעה מצד הצלת הנפשות אז עבירת הרציחה מברעת. מ"מ כ"ז הוא דוקא בגוונא שאם ימסור הרציחה אינה עבירת רציחה בפניו קאדו נפשו, ועי' הצלת נפש חבירו, ולעומת זה עומדת אפשרות של הצלת נפש, ועי"א דקד נפש חבירו ביצור איסור רציחה אז עבירת הרציחה מברעת, אבל אם בהצלת נפש חבירו תהיה עבירת רציחה הנפשו, שוב נעשו שקולים, וצריך להיות שב ואל תעשה, וכמוש"כ לעיל, וא"כ הרי הדבר ברור שאסור לו להרוג את עצמו בשביל הצלת חבירו וכן כל ישראל אסורין להרוג אותו בבדי. להציל חבירו, כיון שיש עבירת רציחה הנפשו שאינה נידחת בשביל הצלת נפש חבירו, כיון שפנשו שקולת נגד נפש חבירו, וכנ"ל. ועפ"י הלימוד של עריות מרצח הוא דאנו לומדים, כמו שבבב"א הדין עבירת הרציחה נידחית מפני פקו"ב נפשו, ואפי"ן הסביר של מ"י פקו"ב וכו' והמציאות של נפשות שקולות, הוא הדין בעריות, אף שאין שם נפשות שקולות, אין עבירת עריות נידחת מפני פקו"ב נפשו, ונערות הוא חדושי הגר"ח ז"ל והלכה מסוימת. שאין איסור עריות נידחה מפני פקו"ב נלמד מן ההייהש ומכו"ב ע"ז. וכמוש"כ לעיל.

ובאמת כדברי הגר"ח דמי שמשליכין אותו על התינוק לא היו רוצח כיון שאי"ז כוחו מפורש בדברי הראשונים ביבמות בהך דינא שכ"כ הרא"ש ביבמות פ"ו ס' א' וז"ל שאינו נחשב רוצח בכך במה שהורגים בגופו אלא קרקע עולם בעלמא הוא ואינו מחויב להציל חברו בנפשו של עצמו אדאבריה חי"ך קודמים וכן הוא לשון התוס' שם ואין מצווה להציל חברו בגופו אדאבריה חיין קודמים ומבואר מדבריו שאין כאן אלא משום ד"י הצלה ולא חשיב רציחה במה שהורגים בגופו וכדברי הגר"ח וא"כ צ"ב היכי ילפינן מהכא לעריות.

עוד כתב לברא דהנה יש להסתפק בביאור הסברא דמאי חזי וכו' ונראה דבזה פלגי התוס' והרמב"ם דעת הרמב"ם היא בדרך הב' דמחמת סברת מאי חזית אמרינן דאין כאן דין פיקוח נפש מקרא דחזי בהם להציל את עצמו וממילא אף בשוא"ת אין חזיה לאיסור משא"ב התוס' סוברים דאע"ג דאיכא דין פיקוח נפש להציל את עצמו מיהו כיון שיש גם פיקוח נפש של חברו נמצא שיש כאן פיקוח נפש כנגד פיקוח נפש וממילא הדר דינו להיות בשוא"ת כו נראה בכונת הגר"ח.

וכפי הנראה לזה נתכוון בחי' ר"ח הלוי במש"כ דלפי פירושו השני במאי חזית לא א"ש היסוד של קרקע עולם וז"ל 'או דנימא דשקולין הן שניהם ממילא אינה נדחית ור"ל העבירה דרציחה בפני בפקוק' וכו' והא מצד חומרא דעברה לא שאני העברה דהבועל דעביד מעשה מן האשה דלא עבדה מעשה דסו"ס לענין חומרת העברה דא ודא אחת היא וכו' וכנ"ל לכאורה זו היא בעצם כוונת רבינו חיים הלוי ששם אלם שדבריו ז"ל באו הדברים בסתימה ולא הזכיר דתליא בפלוגתא דרבנותא. ולכאורה זהו הצד הראשון ד' חיודשו ר"ח הלוי שם וז"ל דבאמת יש לפרש מאי דקאמר הגמ' הך סברה דמאי חזית וכו' דנימא דכיון דשקולין הם שניהם ע"כ ממילא הוי דינא דצריך להיות בשוא"ע תל מעשה בידים ייהרג ואל יעבור והוא מעין הביאור הזה דהמאי חזית מחדש חיוב של מסי"נ והיינו דמחמת הסברה דמאי חזית הדין הוא שוא"ע. ואת עיקר הדבר הזה שיש שני מהלכים בסברא דמאי חזית חזית דבדרי תלמיד רבינו יונה בעז"ך כח **דאנהרנו מו"ר הגר"נ (רבי נחום פראצניץ, ד.ע.) צלה"ה לעיינין** (הקו הניבן בדר"ת תלמיד רבינו יונה שהוא ממש כשני הדרכים שכתב בחי' ר"ח הלוי כנ"ל).

אימתי התורה עוברת בירושה. כאשר לימודו של האב נובע מאהבת התורה עצמה, מכוח נפש רוחני המבקש להידיבק בתורה ולהשיגה מפני קדושתה. אז הבן יורש מאביו את עצם התכונה של אהבת התורה. ולפי זה איש היטב מה שביקש משה בינו על רבי אליעזר שיהא מחלצו. מעלתו של רבי אליעזר לא היתה רק שרשש ידיעות רבות, אלא שכל מציאותו היתה אהבת תורה, עד שעזב עושר וכבוד ולא ביקש אלא תורה בלבד. לפיכך ביקש משה שיהא מחלצו, כי מעלה זו ראויה לעבור בירושה, אהבת התורה בעצמותה המביאה לתורה שאינה משתכחת.

trchl613@gmail.com